

ชื่อวิทยานิพนธ์	กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษา ป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง
ผู้เขียน	นางสาวธรรมศาสตร์ โสคติพันธ์
สาขาวิชา	การจัดการสิ่งแวดล้อม
ปีการศึกษา	2547

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน และปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าชุมชนได้ มีพื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนตะโหมด ตำบล ตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานจนมาถึงปัจจุบัน โดยในระยะแรกเป็นการเรียนรู้ในการพึ่งพิงป่าเพื่อการยังชีพเป็นหลัก ชุมชนได้เรียนรู้การใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรง เช่น การเก็บของป่า การใช้ส่วนประกอบต่างๆ ของพืชเป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต ฯลฯ ต่อมา ชุมชนมีการพัฒนาตนเองจากการเป็นชุมชนเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพมาเป็นชุมชนเกษตรกรรมเพื่อการผลิตตามอิทธิพลของปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายของรัฐ และกระแสการพัฒนา ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง รูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าจึงเปลี่ยนไปเป็นการบุกเบิกพื้นที่ป่าเป็นที่ดินทำกินมากขึ้น จนปรากฏเป็นปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำไม่เป็นทางการได้ตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนเพื่อแสวงหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนกับสมดุลทางนิเวศ และจัดตั้งป่าชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมทั้งเป็นการจัดความสัมพันธ์ใหม่บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อเพิ่มความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ทุนของชุมชน 5 ประเภท ได้แก่ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนคน ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ สถาบันทางศาสนา และความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ รวมทั้งทุนสติปัญญา ซึ่งประกอบด้วยความรู้และประสบการณ์ของคนรุ่นอาวุโสและคนรุ่นใหม่ที่ผ่านมาการศึกษาในระบบ และทุนเงินตรา ซึ่งรวมถึงกลุ่มองค์กรทุนรูปแบบในชุมชน รวมถึงปัจจัยภายนอก ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ นโยบายและกฎหมาย ต่างมีปฏิสัมพันธ์เกื้อหนุนกัน และเป็นพลังขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าชุมชนได้ ประกอบด้วย 1) ฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ 2) เครือข่ายทางสังคมที่เกิดจากความเป็นเครือญาติ การมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นสิ่งเดียวกัน และการมีประเพณีประจำชุมชน 3) ระบบความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทฐานทรัพยากรและมีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ถ่ายทอดกันระหว่างคนในชุมชน และระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอกอย่างสม่ำเสมอ 4) ระบบคุณค่าและความเชื่อที่ยังคงมีความหมายและบทบาทในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันและระหว่างชุมชนกับฐานทรัพยากร

Thesis Title	The Learning Process of a Community in the Management of Community Forest : A Case Study of Khao Hua-Chang Community Forest, Tambon Tamot, Amphoe Tamot, Changwat Phatthalung
Author	Miss Thammasat Sotthibandhu
Major Program	Environmental Management
Academic Year	2004

Abstract

This qualitative research aims to study the community's learning process in the management of community forest, as well as important factors contributive to community-based forest management at Khao-Hua Chang Community Forest, Tambon Tamot, Amphoe Tamot, Changwat Phatthalung. It is found that the community's learning process have been developed since the community had been settled. In earlier days, people in Tamot Community had a simple subsistence way of living, depending mainly on natural products they obtained from the forest. Later, as local communities have become more involved in the external factors such as the market economy and the government policies, many people in Tamot Community changed their occupations from depending on forest products to rice and rubber production which encouraged them to encroach on more forest land. Therefore, the depletion of natural resources, that affects the community's way of living and agriculture, has occurred. Then, community informal leaders have set up the community organization linking to other village groups to develop forest management approaches to serving the community's needs, and solving their problems, as well as balancing the ecological equilibrium. In addition to solving environmental problems, the community forest is significant to the readjustment of the community's social network in the current socio-economic context in order to strengthen their community.

Community capitals, include ecological capital, human capital, socio-cultural capital such as villagers' ways of life which rely on natural resources, religious

institutions and kinship network, wisdom capital and monetary capital, as well as external factors including government agencies; academics and the enforcement of laws and regulations are interactive driving forces of the community's learning process.

Factors contributive to the community-based forest management are: 1) abundance of natural resource, 2) social network based on kinship relationship, community's common beliefs and traditions, 3) local knowledge which has been continually shared and transferred among the community members and the outsiders, 4) shared value and beliefs which are significant in the arrangement of the relation among people in the community as well as between the community and its natural resources.